

ומה שפירש רש"י שלרבנן אין זה נחשב 'אנוס' כי אפילו לא היה זה שבת לא היה יכול לגלה – צריך עיון, מה לי אם הוא אנוס מחמת שבת או מחמת האבלות (עפ"י חדושים ובאורים. וכיוון בפירושו לדברי הריטב"א. וע' נודע ביהודה (קמא) או"ח יד).

'לא צריכא דשלים משמרתו ברגל...'. אף על פי שידע שיבואו המשמר והרגל ברציפות והיה לו להסתפר מקודם – שמא התירו משום שכבוד הוא להסתפר כל שבוע, כמו שמצינו (בתענית יז) שכהן גדול מסתפר אחת לשבוע (עפ"י חדושים ובאורים).

*

'... דרבי שמואל בר נחמני היה בעל אגדה, כמו שמבואר בכל דוכתי, ואגדות היו אומרים לפני ההמון, ועל כן אמרו דכמה שני דלא אתי לבית המדרש...'.
(מתוך מאמר קדושת השבת לר"צ הכהן, בסופו)

דף יח

'הלכה כדברי המיקל באבל'. יש אומרים שהוא משום שאבלות דרבנן וספקא דרבנן לקולא. ויש סוברים שאפילו בשל תורה [כגון ביום ראשון לכמה דעות] הלכה כדברי המיקל שהלכה מיוחדת היא באבל. (עתוס; תורת האדם לרמב"ן. וע' במנחת חינוך (רסד, יג) שנקט שאפילו באבלות דאורייתא כגון ביום ראשון לדעת הרמב"ם – הלכה כדברי המיקל, שכן יש ללמוד מן האמור בטומאת כהנים שהתורה הקילה בספקות בענין אבלות). על כללי ההלכה באבל [אם אומרים כלל זה רק במחלוקת התנאים או גם במחלוקת אמוראים או במחלוקת הפוסקים; ומה הדין כנגד הכרעת הרוב או נגד פסק מרן שקיבלו הוראותיו] – ע' בתוס' להלן כד. רא"ש לעיל רפ"ב; קרבן נתנאל בסוף המסכת אות מ; מאור ישראל כאן ולהלן כ.

'שקלינהו לטופריה חבטינהו לאפיה'. נראה שעשה כן כדי להראות שגם כשארע לו אסון נוטל את צפרניו ואין זה נראה כולזול במת, כמו שאמר לו פינחס (חדושים ובאורים).

'מנין שברית כרותה לשפתים שנאמר ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם' – ואברהם שאמר כן, והלא סבר שיצחק לא ישוב, אלא שרוח הקדש נזרקה בו ונתנבא (עפ"י רש"י בפירוש התורה; מהרש"א וחדושים ובאורים. וע"ע משך חכמה וירא כב,ה).

– משמע ששמואל אמר לו זאת בתוך השבעה, ואין איסור משום דברי תורה. אפשר משום שהוצרך למונעו מכיוצא בזה (עפ"י חדושים ובאורים).

'שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל' – משום מיאוס. ויש אומרים משום כשפים (נמוקי יוסף). צריך באור לפי הטעם הראשון מהו שאמרו בסמוך כיון דאשתני אשתני [וכן החילוקים שאמרו בנדה יז בגזירה במספרים או בדבר אחר, לכאן אינם שייכים לפי הטעם הראשון. ואולם למסקנא שם אסרו בכל אופן].

ושמא הם מפרשים שאין הכוונה לשינוי מקום אלא כיון שבמשך הזמן הצפרנים מתיבשות ומשתנות וכבר אין בהם מיאוס כל כך, הלכך אין לחוש שמא ייאספו וייוקו החוצה. ולפי זה אין התר בשינוי מקומם גרידא, אבל הרי"ף כתב שאם כנסם לאחר שנפלו והשליכם החוצה אין לחוש. אכן משמע קצת שאין ראוי לעשות כן לכתחילה, כי מדוע אמרו צדיק קוברם והלא די בהזזה ממקום למקום וכ"מ בלקוטי הלכות בנדה שם, שדוקא כשנפלו וקשה לו לאספן או יזיון עכ"פ ממקומן. ושמא אכן משום כשפים ליכא אלא הטעם משום מיאוס וכנ"ל.

עוד בענין שריפת צפורנים – ע' במחזיק ברכה רס, ד-ה; מנהג ישראל תורה ח"א עמ' ססה רפג; מנהגי ישראל ח"ג עמ' יב-ג.

(ע"ב) 'לא מיבעיא לארס דלא קעביד מצוה...' אף לפי מה שכתב הרמב"ם (אישות א, ב) שיש מצות עשה בקידושי אשה, שנאמר כי יקח איש אשה – אין זה גמר המצוה ותכליתה שהוא הנישואין דוקא (עפ"י רבי אברהם בן הרמב"ם – מובא בכסף משנה שם. וע"ע: מגילת ספר על הסמ"ג עשה מה; ספר המקנה, קונטרס אחרון להלכות קדושין כו).

'אלא שמא יקדמנו אחר ברחמים, כי הא דרבא... שמעיה דקאמר או איהו לימות מקמה או איהו תמות מקמיה'. הנמוקי-יוסף מפרש [דלא כפרש"י והערות 'כפר' ז] שהחשש הוא שמא אם אדם אחר שאינו בן זוגה יוסיף להתפלל לה, אפשר שישמע לו אף כי בסוף תתקיים הגזרה, שיגרשנה האיש שיתפלל עליה או ימות במהרה וישאנה אחר כך אותו שהוא בן זוגה (וכן נקט המהרש"א פירוש זה לעיקר). ובריטב"א משמע שיכולה התפילה והזכות לשנות את הגזר (וכן משמע בתוס' בסנהדרין כב. וכן מורים פשוטות דברי הרי"ף), ואותו אדם שהרבה ברחמים אכן שינה את הגזרה ונשאה, אלא שלבסוף זיווגו לא עלה יפה וביקש שימות הוא או היא. [ורבא שאמר לו שתפילתו לא תועיל לו, מלתא בעלמא אמר לו ורצה להניאו מהדבר כי ראה בחכמתו שאינה טובה לו, עע"ש].

א. יש גורסים "ואי לא כפרת בה" – אם לא נגזר שתהא אשתך, סופך לכפור בה וליתן לה גט (ע' בפירוש ר"ש בן היתום ובספר חסידים שפג, וכן יש לפרש בירושלמי). וזה תואם היטב עם פירוש הריטב"א שיכולה התפילה להועיל לשנות את הגזרה אלא שאין כדאי הדבר, שלא יעלו נישואיהם יפה.

ב. אולי יש מקום לפירוש נוסף, שיכולה תפילתו להועיל שימות בן זוגה ואז יישאנה זה, כי אעפ"י שנגזר בת פלוני לפלוני היינו דוקא אם שניהם יחיו, אבל לא נגזר עדיין כמה יחיה. ועל דרך זו אפשר לפרש בכונת התוס' בסנהדרין (כב.), במה שכתבו שתפילה מועילה אף לשנות זיווג ראשון.

ואולם צריך באור [בין לפרוש זה בין לפרש"י] כיצד מועילה תפילתו של זה לקצר ימי אחרים. ומצינו בדומה לזה בעיר מקלט בתפילת הרוצחים בשגגה על מות הכהן הגדול, אלא ששם י"ל לפי שיש על הכהן תביעה בדבר זה, כמו שאמרו במכות יא: אך יש כיו"ב בתפילת עובדי דרכים על הגשמים, הגם שאחרים ניווקים בשל כך. ובודאי הכל במשפט שאין מיתה בלא חטא, אלא שהתפילה גורמת שיצא משפט החייב בדרך מסוימת.

'התם משום שנאה הוא דעבוד'. יש לפרש שלא חשדוהו באמת אלא משום שנאה ומדנים קנאו לנשותיהם ממנו, אבל ממאמר רבי שמואל בר נחמני בסנהדרין קי' שחשדוהו מאשת איש' משמע שבאמת חשדוהו. אך יש לפרש דברי הגמרא שבגלל שנאתם חשדוהו בדבר שאין בו.

וכן נראה מדברי המפרשים שם – ע"ש ובספ"ק דב"ק במהרש"א שאמרו ליצני הדור אי אפשר לילוד אשה שיפרוש מן האשה זמן רב כל כך. ויש מי שהסביר שראו וטעו כאצטגניני פרעה שמושיעם של ישראל ילקה במים וסברו שיטבע, ועונש זה בא בעוון אשת איש שמיתתו בהנקה (ע' דברי סופרים לר"צ הכהן, ב). וכן בארו באופנים נוספים – ע' פנים יפות פר' קרה; מעין החכמה סוף בראשית, ועוד.

'יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו'. הגם שאסור לאדם להביא עצמו לידי חשד וצריך להתרחק מכל דבר המחשיד – זהו מצד האדם, אבל אם ארע שחשדוהו ואין בו, זכות היא לו (ע' בשו"ת מהר"ם מינץ ק).

*

'בת פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני' –

שאלה על הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים – תשובה: על מה שאמרת אתה כי כל מעשה בני האדם אינם בגזירה מלפני הבורא יתעלה – הוא האמת שאין בו דופי, ולפיכך נותנים לו שכר אם הלך בדרך טובה ונפרעין ממנו אם הלך בדרך רעה, וכל מעשה בני האדם בכלל יראת שמים הם, וסוף כל דבר ודבר ממעשה בני האדם בא לידי מצוה או עבירה. וזה שאמרו רז"ל הכל בידי שמים – במנהגו של עולם ותולדותיו וטבעו, כגון מיני אילנות וחיות ונפשות ומדעות וגלגלים מלאכים הכל בידי שמים, וכבר הרחבנו בפירוש מסכת אבות ענין זה והבאנו ראיות. וכן בתחלת החבור הגדול אשר חברנו בכל המצות. וכל המניח דברים שביארנו שהם בנויים על יסודי עולם והולך ומחפש בהגדה מן ההגדות או במדרש מן המדרשים או מדברי אחד הגאונים ז"ל עד שימצא מלה אחת ישיב בה על דברינו שהם דברי דעת ותבונה, אינו אלא מאבד עצמו לדעת ודי לו מה שעשה בנפשו.

ומה שאמר לך רבך בת פלוני לפלוני וממון של פלוני לפלוני – אם גזרה השוה בכל היא זאת והדברים כפשוטן, למה נאמר בתורה פן ימות במלחמה ואיש אחד יקחנה; ואיש אחר יחללנו, וכי יש בעולם בעל דעה יסתפק לו דבר זה אחר מה שכתוב בתורה, אלא כך ראוי למי שהוא מבין ולבו נכון לטול דרך האמת, שישים ענין זה המפורש בתורה עיקר ויסוד שלא יהרוס בנין ויתד התקועה אשר לא תמוט, וכשימצא פסוק מדברי הנביאים או דבר מדברי רז"ל חולק על עיקר זה וסותר ענין זה, ידרוש ויבקש בעין לבו עד שיבין דברי הנביא או החכם אם יצאו דבריהם מכוונים בענין המפורש בתורה – הרי מוטב, ואם לאו – יאמר: דברי הנביא הזה או דברי חכם זה איני יודע אותם, ודברים שבגו הם ואינם על פשוטיהם. וזה שאמר החכם בתו של פלוני לפלוני – דרך שכר או דרך פורענות הוא זה, שאם זה האיש או זאת האשה עשו מצוה שראוי ליתן שכרה בהם זיווג יפה ומשובת, הקב"ה מזווגן זה לזה. וכן אם ראוי ליפרע מהם בזיווג שיהיה בו קטטה ומלחמה תמיד – מזווגן. וזה כענין שאמרו רז"ל (ירושלמי קדושין ג"ב) אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב"ה מביאן ומזווגן זה לזה, ואין דבר זה השוה לכל אלא לאלו שנתחייבו או שזכו כמו שישר בעיני אלקים יתעלה. וכל אלו הדברים הם בנויים על מה שפירשנו בפירוש משנת אבות כמה שהבנת. וחכם גדול אתה ולב מבין יש לך שהבנת הדברים וידעת דרך הישרה. וכתב משה ב"ר מימון זצ"ל. (שו"ת הרמב"ם סי' תלו).

צ"ב לפי זה סוגית הגמרא, מה מקשה ממאמר זה על דברי שמואל שמא יקדמנו אחר, והלא לא לכל אדם נגזר הדבר.

ע"ע במובא ריש סוטה.

דפים יז – יח

- ל. א. האם מותר ליטול צפרנים במועד או בימי אבלות?
 ב. מה יש לעשות בצפרנים שנגזזו?

א. לדברי רבי יהודה אסור ליטול צפרנים במועד ובימי אבל, כשם שאסור לגלח. ורבי יוסי מתיר בשניהם. עולא פסק הלכה כרבי יהודה באבל וכרבי יוסי במועד. ושמואל פסק אף באבל כרבי יוסי, שהלכה כדברי המיקל באבל. וכן התיר רבי ליטול צפרנים בימי אבלו. והתיר שמואל בין בצפרנים של יד בין של רגל. ומסרו בשם רב שבגנוסטרטא (רש"י: מספרים. תוס': כלי המיוחד לגזיזת צפרנים) אסור ליטול. וכן נהג רבי יוחנן, שנטל צפורניו במועד בשיניו.

א. כמו כן מותר ליטול בידו, שאין זה דרכו (תוס'). ואפשר שהוא הדין לנטילה בכלים שאין דרכם כלל בנטילת צפרנים. ע' דבר אברהם ח"א כד ד"ה וראית'. ויש ראשונים שסוברים שאין איסור אלא בכלי המיוחד לנטילת צפרנים אבל במספרים מותר.

ב. יש אומרים שבתוך שבעת ימי האבל אסור ליטול צפרנים אף לא בשיניו (בה"ג), אבל הרי"ף פסק להתיר. וכן נקטו התוס' ועוד, וצדדו שאף רבי יוסי מודה שבתוך שבעה אין ליטול אלא בשיניו ובידיו.

ג. בעל המאור והתוס' נוקטים שגם במועד אין התר בגנוסטרטא, ואילו הרי"ף ובה"ג ורמב"ן סוברים שמותר, ומה שנטל רבי יוחנן בשיניו – משום שהיה בבית הכנסת, מקום שאין בו גנוסטרטא. והמנהג להחמיר בזה כשלא נטלן בערב החג. אם לא לצורך מצוה, כגון אשה לפני טבילתה, וכן מי שרגיל ליטול צפרניו בכל ערב שבת, מותר לגזוז כדרכו אף במועד (עפ"י פוסקים תקלב,א).

ב. שלשה דברים נאמרו בצפרנים: קוברם – צדיק. שורפם – חסיד. זורקם – רשע, שמא תעבור עליהם אשה עוברה ותפיל. ומבואר בגמרא שבבית הכנסת שאין אשה מצויה שם – מותר לזרוק. ואף על פי שלפעמים מאספים אותם וזורקים החוצה, כיון שכבר אינם במקומם שהיו, שוב אינם מזיקים. (וכן הובא בהלכות הרי"ף).

דף יח

- לא. א. האם מותר לגזוז שערות השפה במועד?
 ב. אלו בגדים מותר לכבס במועד?
 ג. אלו דברים כותבים במועד?
 ד. האם מותר לארס אשה במועד?

א. לדעת רבי מותר לגלח את השפה בימי אבלות. יש אומרים מותר מזוית לזוית (מסוף הפה האחד עד סופו האחר) ורבי אמי אמר: בשפה המעכבת את האכילה. אמר רב נחמן בר יצחק: לי (השפה כולה. רש"י) כשפה המעכבת דמי (שאנין-הדעת היה).

א. התוס' צדדו שרבי לא התיר אלא בשינוי, בדומה לצפרנים. ועוד צדדו דוקא לאחר שבעה התיר. אבל לדעת הראב"ד כל שמעכבת האכילה מותר אף בתוך שבעה, וכן מובא בירושלמי (נמוקי יוסף).

ב. להלכה נחלקו הראשונים אם מותר לגלח רק את השפה המעכבת אכילה [מלבד אסטניס שמותר אף ביותר מזה], או מותר לגלח את כל השפה (ערא"ש).

ב. רב יצחק בר יעקב בר גיורי מסר בשם רבי יוחנן: כלי פשתן מותר לכבסם בחולו של מועד, וניסו להוכיח כן מהמשנה וממנהג, ודחו.

לפרש"י הטעם הוא שאין טירחה מרובה בכביסת כלי פשתן. ורש"י שעל הרי"ף והנמוקי-יוסף כתבו מפני שהם מיטנפים במהרה וצריך תמיד לכבסם ואין קבע לכיבוסם. הרי"ף הביא התר זה להלכה (וכ"ה בדרשות מהר"ח או"ז). והרא"ש כתב שעתה נהגו בדבר איסור ואין להתירו (וע' חרושים ובאורים).

מטפחות הידים ומטפחות הספרים (יש מפרשים של תספורת, לאותם המותרים לגלח במועד. ויש מפרשים ספרי תורה) ומטפחות הספג (שמתנגבים בהם לאחר רחיצת הגוף) – מותרים, ואפילו אינם של פשתן.

ג. אלו כותבים במועד (משום דבר האבד. תוס'): קידושי נשים [ובכלל זה שטרי פסיקתא, כמה אתה נותן לבנך וכו'], וגטין (שרוצה הבעל ללכת ולא תשאר עגונה. נמו"י. וע' חרושים ובאורים) ושוברים, דייתקי (שטרות צוואה), מתנה ופרוזבולין, איגרות שום (= שומת בית דין) ואיגרות מזון, שטרי חליצה ומיאונים, ושטרי בירורים (רש"י מפרש: שבררו ב"ד חלק זה לזה וחלק זה לזה. ושאר מפרשים כתבו: שטרי בעלי הדין שבוררים להם דיינים), גזרות בית דין (= פסקי דינים), ואיגרות של רשות (בירושלמי מפרש: אגרות שלומים, ויש מפרשים: ציווי וקיום של שלטון, או כתב רשות והסמכה לדון ולהורות, ואם אין לו שטר וטעה צריך לשלם וע"י השטר נפטר).

וכן מותר לכתוב שטר מכירה אם נאנס ולא יכל לכתוב מקודם, שגם זה דבר האבד, פן יישכח הדבר או ימותו העדים וכד' (עפ"י תוס'). הבית-יוסף (תקמה) כתב להתיר לכתוב כתבים של פרקמטיא שאינה אבודה. וכן פסק בשלחן ערוך (שם ה). ויש שנתקשו בדבריו (וע' באור הלכה וחרושים ובאורים).

אין כותבים שטרי חוב. ואם אינו מאמינו או שאין לו (= לסופר) מה יאכל – יכתוב. אין כותבים ספרים תפלין ומזוזות במועד ואין מגיחים אות אחת. רבי יהודה אומר: כותב אדם תפלין ומזוזות לעצמו.

א. יש מתירים כתיבה בשינוי, ויש חולקים (עתוס'; או"ח תקמה).

ב. תיקון טעות במגילת שיר השירים וכד' שקוראים בה במועד, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה לו, ב) לאסור, כיון שהמגילה כשרה עד שתחסר רוב אותיותיה (אך במגילת אסתר יש סוברים שיחיד לא יברך על קריאת מגילה שנחסרו בה תבות. ע' במובא במגילה יח). ואפילו נחסרה רוב אותיותיה אסור לתקנה משום שקריאת שיר השירים וכד' אינה חיוב ממש, ואין זה דומה לכתובת תפלין לעצמו להניחם במועד.

ד. אמר שמואל: מותר לארס אשה בחולו של מועד. אבל אין עושים סעודת אירוסין, שמא יקדמנו אחר ברחמים.

דף יט

- ל.ב. א. האם מותר במועד לכתוב תפלין ומזוזות לאחרים?
ב. האם טוהה אדם תכלת לציציתו במועד?